

Barbara Błaszczyk

Zakład Chorób Układu Nerwowego i Zdrowia Publicznego
Instytutu Kształcenia Medycznego Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach
Kierownik: prof. dr hab. n. med. S. Nowak
Dyrektor: prof. dr hab. W. Dutkiewicz
Oddział Neurologii Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Kielcach
Ordynator: prof. dr hab. n. med. S. Nowak

ŚWIĘTA CHOROBA CZYLI HISTORIA PADACZKI

STRESZCZENIE

Przedstawiono rys historyczny poglądów na etiologię i sposób leczenia padaczki od czasów starożytnych do okresu renesansu.

Słowa kluczowe: padaczka – *święta choroba* – historia padaczki.

SUMMARY

A short history of beliefs concerning the etiology and treatment of epilepsy from ancient times to the Renaissance is presented.

Key words: epilepsy, holy disease, history of epilepsy.

Z kart dziejów ludzkości można wyczytać zadziwiającą opowieść o *świętej chorobie*, znanej dziś pod nazwą padaczki (epilepsji) [2]. Wzmianki o tej chorobie znaleźć można w papirusach egipskich, Ewangelii, Koranie i Talmudzie [4, 2, 10]. Padaczką zajmowali się filozofowie, duchowni, lekarze, artyści, a także ludzie innych zawodów [2, 1, 8]. Była przyczyną licznych debat i sporów. Padaczką było dotkniętych wiele postaci historycznych. W German Epilepsy Museum w Kork na liście znanych postaci chorujących na padaczkę znajdują się: Herkules, król Saul, Sokrates, Aleksander, Juliusz Cezar, święty Paweł, Joanna d'Arc, Ludwik II, Richelieu, Moliere, Napoleon, lord Byron, Pius IX, Helmholtz, Flaubert, Dostojewski, Nobel, van Gogh, Lenin [5]. Jak podaje dr Stefan Sokołowski w „Problemach” z 1950 roku [2], chorowali na nią: Empedokles, Sybilla, Kaligula, Druzus, Petrarca, Mahomet, Karol V i wielu innych.

Jednym z najstarszych dokumentów zawierających informacje medyczne, w tym również dotyczące padaczki, jest papirus Edwina Smitha napisany ok. 1700 lat p.n.e. [3, 4]. Papirus długości 15 stóp i szerokości 1 stopy, przetłumaczony przez Towarzystwo Historyczne Nowego Jorku, został wydany w limitowanej edycji [3, 4].

W napisanym 500 lat później kodeksie Hammurabiego znaleźć można informacje o padaczce, możliwościach leczenia operacyjnego, wynagrodzeniu i odpowiedzialności lekarza za wykonany zabieg chirurgiczny [3].

Podejście do padaczki zmieniało się z biegiem lat. Ze względu na żywość napadów, które mają w sobie coś z boskiej prasiły lub mocy kosmicznej, jak uważa Paracelsus, starożytni nazywali padaczkę *wielką chorobą, morbus maior*. We Francji utrzymało się ludowe określenie: *grand mal* [2, 3, 6].

Wśród ludu padaczka uchodziła za świętą chorobę (*morbus sacer, morbus divinus*). Być może korzenie tej nazwy tkwią w wierzeniach mitologicznych, według których padaczka jest wynikiem zemsty obrażonej bogini Księżycy, Selene. Platon uważa, że przyczyną padaczki jest uszkodzenie mózgu, który według niego był najbardziej boską częścią ciała. Stąd nazwa *choroba boska* lub *święta choroba*.

Pierwszym, który ośmielił się powiedzieć, że padaczka nie jest bardziej świętą niż inne choroby, był Hipokrates – uważany za ojca medycyny [2, 3, 4, 11]. Usiłował wyjaśnić jej pochodzenie w sposób przyrodzony: wyobrażał sobie, że z mózgu wydziela się czasem w nadmiarze śluz, czyli flegma. Wtedy żyły zatykają się czopem śluzu i występuje napad drgawkowy. Ponieważ żyły są zaczopowane, powietrze nie dociera przez nie do mózgu i chory traci przytomność. Płuca pozbawione oddechu wydzielają pianę. Powietrze uwięzione w żyłach kończyn powoduje gwałtowne drganie. Hipokrates uważał poza tym, że na padaczkę chorują głównie ci ludzie, których mózg zawiera nadmiar flegmy, flegmatycy [2].

Platon i Arystoteles obwiniali o zatkanie żył nie czop śluzu, lecz czarną żółć, czyli melancholię. Według nich bardziej skłonni do zachorowania byli melancholicy. Platon pisał o tym m.in. w dziele „Timaios”. Dla Arystotelesa głównym organem człowieka było serce, z którego wychodziły wszystkie nerwy [3, 4].

Szkoła aleksandryjska, reprezentowana głównie przez Herophilosa i Erasistratosa, zajmowała się szczególnie anatomią układu nerwowego, w której rolę znaczącą przypisywano układowi komorowemu.

Genialny Galen, którego poglądy przeniknęły wieki średnie, utrzymywał, że śluzem lub czarną żółcią zatykają się właśnie komory mózgu, utrudniając przez to krążenie „psychicznej pneumy”, co jest bezpośrednią przyczyną napadów [4, 2, 1]. Galen urodził się w 130 r. n.e. w Pergamonie (Mała Azja). Studiował nie tylko w swojej ojczyźnie, ale również w Smyrnie, następnie w Koryncie, a także w Aleksandrii. Przez 4 lata był lekarzem gladiatorów w Pergamonie, co pozwoliło mu szczególnie dokładnie zapoznać się z anatomią i fizjologią człowieka i zyskać opinię wyżej cytowaną.

Magiczno-mistyczno-religijne spojrzenie na padaczkę wyraża się w kolejnych określeniach tej choroby. Apulejusz nazywa ją *caducos*, czyli szatan. Święty Augustyn *passio caduca*, a chorych na padaczkę *caducarii*. W Rosji używano określenia *czorna boleść*, czarny demon, duch potępiony. Określano ją również jako *lunatyzm, kaduk* [2, 1].

Święty Mateusz pisze w Ewangelii (XVII, 14-20) o wypędzeniu czarta z chorego na padaczkę, nazywając chorego „lunatykiem”. Chorego z padaczką wrodzoną lub nabytą we wczesnym dzieciństwie opisuje też święty Marek (IX, 14–20). Padaczkę łączono z szatanem, ale i z niektórymi świętymi, np. z Janem i Walentym – obaj uznawani za patronów chorych na padaczkę.

Trzej biblijni królowie mogli być byli również opiekunami chorych na padaczkę, a późniejszy ludowy przesąd kazał nosić w woreczku na szyi, w celach leczniczych, mirrę, kadzidło i złoto, odmawiać co wieczór przez miesiąc – 3 razy *Ojciec nasz*, 3 razy *Zdrowaś* za dusze ojców i matek Kacpra, Melchiora i Baltazara, zapijając modły piwem [2, 6]. Inne metody leczenia polegały na smarowaniu ust chorego krwią ludzką, a najlepszym sposobem leczenia było picie ludzkiej krwi prosto z rany [2, 6].

Istnieją opisy – np. Pliniusza – jak na zranionego i upadłego na arenie gladiatora rzucają się chorzy na padaczkę, wysysając krew prosto z ran [2, 6]. Opierając się na wcześniej przedstawionych teoriach powstawania padaczki, by przywrócić drożność układu żylnego i komorowego, stosowano środki moczopędne, napotne, przeczyszczające, wymiotne i upusty krwi [6, 2, 3, 4]. Miały one usunąć lub rozpuścić czop gęstej cieczy blokującej układ żylny czy komorowy. Stosowano leczenie polegające na wstrzymaniu oddechu i potrząsaniu głową, namaszczeniu chorych winem, olejkiem różanym, przystawianiu pijawek. Inne metody leczenia to spożywanie wątroby żabiej, krwi psa, picie moczu osoby, która pierwsza widziała napad – koniecznie z buta chorego [6, 7]. Zabraniano chorym sypiania na otwartym powietrzu w noc księżycową. Unikać należało nadużyć płciowych, szczególnie samogwałtu. Niektórzy wręcz zakazywali współżycia płciowego, uważając, za Hipokratesem i Demokrytem, że było ono lekką postacią napadu padaczkowego [8, 9, 2, 4]. Czasem jako środek leczniczy zalecano sterylizację. W Szkocji mężczyzn chorych na padaczkę kastrowano, a kobiety skazywano na dożywotnie dziewictwo. Ta, która zaszła w ciążę, była niezwłocznie palona na stosie [12, 15].

Uwzględniając związek padaczki z życiem płciowym, stosowano leczenie, które dzisiaj nazwalibyśmy *hormonalnym*, przepisując chorym gruczoły płciowe – jądra koguta lub węgorza [6, 4, 2]. Arabowie utrzymywali, że padaczka jest chorobą dziedziczną. Dziecko zrodzone z rodzica chorego na padaczkę musiało być według ich poglądów nieuleczalnie chore [12]. Magiczne pojmowanie padaczki sprawiło, że życie chorego było pasmem cierpień i upokorzeń. Uznawano chorego za nieczystego, unikano, zakazywano spożywania posiłków z tej samej miski, picia z tego samego pucharu, korzystania z tej samej łaźni. Pogląd o zakaźności padaczki spowodował, że chorych zamykano w miejscach odosobnionych, wyganiano z miast, albo zakuty w kajdany wtrącano do więzień. Synody odmawiały chorym na padaczkę komunii świętej, aby swą obecnością w kościele nie zbezcześcili poświęconego miejsca i nie zainfekowali naczyń liturgicznych. W zakaźność padaczki przestano wierzyć dopiero w XVI wieku po dokładnym zbadaniu istoty choroby [14, 15, 16].

Średniowieczni uczeni często komentowali prace i magiczne spojrzenie na padaczkę uczonych starożytnych. Odrodzenie a nawet Oświecenie podtrzymywało wiarę w siłę i moc szatana [3, 9]. Teologowie i „lekarze” wierzyli także w czarownice rozsiewające padaczkę, co opisano w haniebnym dziele z XV wieku – „*Melleus Maleficarum*”, czyli „*Młot na czarownice*” [3, 9].

Następne okresy dziejów ludzkości przynoszą powolną zmianę w spojrzeniu na etiologię i leczenie padaczki [1, 4]. Dzieje padaczki pokazują, że nie jest to *święta choroba*, nie diabeł wywołuje napady drgawkowe i leczenie wodą święconą, krwią jeża, moczem ludzkim, płomieniem stosu nie przynosi poprawy.

Osiągnięcia współczesnej epileptologii uświadamiają nam, jak długą drogę przebyliśmy od czasów najdawniejszych, czasów przesądów, uprzedzeń i zabobonów do dziś.

Piśmiennictwo

- [1] Epilepsy and the convulsive state, an Investigation of the most recent advances. The Williams and Wilkins Company, Baltimore 1931.
- [2] Sokołowski S., „Święta choroba”, czyli historia padaczki. Problemy 1950; R. 6, nr 7: 473–478.
- [3] Samuel H. Greenblatt, A History of Neurosurgery. In Its Scientific and Professional Contexts. MD. The American Association of Neurological Surgeons. Park Ridge, Illinois, 1997.
- [4] Girard P., Illustrierte Geschichte der Medizin. Geschichte der Neurologie von Girard Paul Deutsche Bearbeitung unter der fachlichen Beratung des Instituts für Theorie und Geschichte der Medizin an der Universität Münster 2000.
- [5] www.Epilepsiemuseum.de/english/prominente.html
- [6] Z historii leków przeciwpadaczkowych. Ze zbiorów dr. Z. Klukowskiego GBL. Przemysłowo-Handlowe Zakłady Chemiczne Ludwik Spiess i syn. Warszawa 1928.
- [7] Piotrowski A., O padaczce. Nowiny Lekarskie 1913; R. 25, nr 12: 636–643.
- [8] Biegański A., Domański J., Prus J., Padaczka. Nauka o chorobach wewnętrznych, Kraków 1905; t. 1. Choroby układu nerwowego: 229–237.
- [9] Thornton E. M., Hynotism, Hysteria and Epilepsy; Cz. 3. A particular of epilepsy. Wiliam Heinemann Medical Books Ltd. London 1976.
- [10] Bidziński J., Historia operacyjnego leczenia padaczki. Neur. Neurochir. Pol. 1998; supl. 2, 13–23.
- [11] Gorji A., Khaleghi Ghadiri M., History of epilepsy in Medieval Iranian medicine. Neuroscience and Biobehavioral Reviews 2001; 25: 455–461.
- [12] Moriz Rosenthal Nervenkrankheiten. Diagnostik und Therapie von. Dr Moriz Rosenthal, Erlangen. Verlag von Ferdinand Enke. 1870.
- [13] Mackiewicz J., O fizjopatologii padaczki. Klinika Wsp. 1938; T. 6, nr 6: 346–348.
- [14] Domański S., Wykłady o chorobach układu nerwowego. Kraków 1881: 34–42.
- [15] Thomayer A., Padaczka kiłowa. Przegląd Lekarski 1881; R. 20, nr 43: 569–570.
- [16] Creutz W., Die Neurologie des 1–7 Jahrhunderts. Eine Historich-Neurologische Studie von Dr Walter Creutz. Georg Thieme (Verlag) Leipzig 1934.